

САЯСАТ ТААНУУ ИЛИМДЕРИ

ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ

POLITICAL SCIENCE

Досалиева Б.А.

**КЫРГЫЗСТАНДАГЫ МАССАЛЫК МААЛЫМАТ КАРАЖАТТАРЫ ЖАНА
САЯСИЙ МАДАНИЯТ: ӨЗ АРА ТААСИР**

Досалиева Б.А.

**СРЕДСТВА МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ И ПОЛИТИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА
В КЫРГЫЗСТАНЕ: ВЗАИМНОЕ ВЛИЯНИЕ**

B.A. Dosalievа

**MEDIA AND POLITICAL CULTURE IN KYRGYZSTAN:
INTERFERENCE**

УДК: 327(5752)(04)

Макалa коомдо саясий маданиятты калыптандыруунун бирден-бир таасирдүү факторлордун бири болгон ММКнын саясий таасирине жана мамлекеттик маалымат саясатын иликтөөгө арналган. Анда ММК жөнүндө түшүнүк жана анын ролу, маалымат саясаты жана ММКнын таасири тууралуу илимий адабияттардагы аныктамалар каралган. Кыргызстандагы ММКнын калыптанышы менен өнүгүшүнүн тарыхый мезгили жана маалымат саясатынын учурдагы абалы көрсөтүлгөн.

Негизги сөздөр: мамлекеттик маалыматтык саясат, Кыргызстандагы ММКлар, демократиялык коом, жарандык активдүүлүк, саясий маданият, коомдун саясий жоопкерчилиги.

Статья посвящена анализу государственной информационной политики и политическому воздействию средств массовой информации (СМИ), как одного из факторов в формировании политической культуры в обществе. Рассмотрены имеющиеся в научной литературе различные определения понятия и роли средств массовой информации, информационной политики, политическое воздействие средств массовой информации. Показаны исторические периоды становления и развития средства массовой информации в Кыргызстане и современное состояние информационной политики.

Ключевые слова: государственная информационная политика, средства массовой информации Кыргызстана, демократическое общество, гражданская активность, политическая культура, политическая ответственность общества.

The article analyzes the state information policy and political influence of the media, as one of the factors in the formation of political culture in the society. Having examined the available scientific literature different definitions of the concept and role of media, information policy, and the political impact of the media. Showing the historical periods of the formation and development of mass media in Kyrgyzstan and the current state information policy.

Key words: state information policy, Kyrgyzstan media, democratic society, civic engagement, political culture, political responsibility society.

Адамзат XX кылымдын аягында өзүнүн өнүгүүсүндөгү жаңы баскычка - ири жетишкендиктер менен карама-каршылыктарга ээ болгон маалымат дооруна кадам таштады. Демократиялык коомдо жарандардын активдүүлүгүнүн жогорулашы, эркиндикти туу тутушу, коом алдында жоопкерчиликте болушу менен бирге адамдардын маалыматтуулугунун жана саясий маданиятынын, жарандык активдүүлүк деңгээлинин төмөндүгү карама-каршылыктардын маанилүү критерийлеринин бири. Мындай көрүнүштүн башкы себептеринин бири маалыматтуу коом түзүүдө гуманитардык негиздерге жеткиликтүү көңүл бурулбай, көбүнчө техника-технологиялык проблемаларга басым жасоодон келип чыгат. Анткени маалыматтуу коомдун түпкү монадасы - адам. Активдүү жана маалыматтуу жарандарды тарбиялоо жана ММК менен байланышуунун коомдук жаңы маданиятын калыптандыруу адамдардын жогорку индустриалдуу формацияга аралашуусун жеңилдетип, саясий маданиятты калыптандыруудагы өзгөчө мамилеге жол ачат.

Коомдогу саясий маданиятты калыптандырууга элдин мурдагы тарыхый тажрыйбасын кайра калыбына келтирүү, башка элдердин маданиятындагы баалуулуктар менен жакшы көрүнүштөрдү өз маданиятына кабыл алуу гана эмес аларды калың элдин арасына таратуу формасы дагы зор мааниге ээ. Баалуулуктарды оозеки түрдө таратуунун бир кемчилиги бар - алардын мазмуну менен жашоонун кандай ыңгайына карата багытталганы, тактап айтканда, мазмуну өзгөрүп кетиши толук ыктымал. Ошондуктан бардык мамлекеттердин бийликтери коомдо саясий маданиятты калыптандыруу үчүн ММКны колдонууга кызыкдар. Анткени, ММКлар өлкөдөгү маалыматтык процессти тынбай жүргүзүп, саясаттагы бир ыктайлык менен коомдогу туруктуулукту камсыз кылып турат. ММКлар ушундай функциясы менен коомду бир багытка мобилизациялайт, коомдун аң-сезиминде жалпы бир баалуулуктардын жана саясий маданияттын талабына шайкеш келген

жүрүм-турумдардын бекемделишине негиз берет. ММКнын мындай функциясын толук таануу жана пайдалануу ХХ кылымда калыптанды. Ал эми азыр ХХI кылымда массалык коммуникация индивид менен реалдуу турмуштун ортосундагы чыныгы ортомчуга айланды. Глобализация доорундагы трансулуттук деңгээлдеги маалыматтар улуттук чек араларды жоюп, дүйнөлүк бирдиктүү бир рынокту бекемдеп бара жатат. Окумуштуу М.М.Назаров белгилегендей, «Бул жалпыга маалымдоо каражаттарынын техникалык жаңы мүмкүнчүлүктөргө жетишкендиги, баарыдан мурун спутниктик жана кабельдик телевидениенин өнүгүшүнөн улам болууда» [1, 233-235-беттер].

Маалыматтардын чек арага карабай тарашы ар кандай коомду бир түрдүүлүккө, алардын саясий маданиятынын жакындашуусуна дуушар кылат. Саясий маданияты ар кандай өзгөрүүлөргө, мезгилдин талабына туруштук бере албаган коом тең салмактуулукту же өзүнө тиешелүү «жүзүн» жоготуп коюшу толук мүмкүн.

Мына ушул жагдайдан алып караганда, саясий маданияттын маңызы коомдогу маалыматтын түрүнө, багытына көз каранды болушу мыйзам ченемдүү көрүнүш. Жүздөгөн кылымдар бою маалымат таратуу китептен тышкары оозеки түрүндө, имиш деңгээлинде болуп келген кыргыз коомундагы саясий маданият кыргыз элинин байыртан калыптанган мамилелеринин деңгээлинде болгон. Аталган маданияттын өзгөрүүсүнө өткөн кылымда күчтүү толкундай басым менен кирген басма сөз алгачкы изин салган. Анткен менен 80-жылдардын аягындагы кайра куруу дооруна чейин басма сөз КПССтин саясатын тараткан бирден-бир булак болчу. Маалымат таратуу бир гана багытта болгондон кийин коомдогу саясий маданият дагы бир өңчөй болуп, коомдун башкача көз караштагы жарандарынын пикири ММКнын предмети болгон эмес.

Өткөн кылымдын 80-жылдарында бардык союздук республикалардагыдай эле кайра куруу мезгили кыргыз коомчулугунда ар түрдүү көз караштардын пайда болушун шарттады. Коомдогу түркүн көз караштарды чагылдыруу үчүн ар кандай багыттагы ММКлар, анын ичинде эң ириде гезиттер пайда болду. Бир гана мамлекеттик телеканалдан маалымат алган коом 90-жылдардын башынан баштап көз карандысыз телевидение жана радиолордон бир окуяга ар кандай баа берген, ар түрдүү өңүттөн чагылдырылган маалыматтарды ала баштады. Тактап айтканда, бири-бирине окшобогон ММКлар пайда болду. Алардын көбү коомдун көңүлүн мамлекеттин андан аркы өнүгүшүнө, саясий багытына жана улуттук өзгөчөлүктөргө бурушту. Бир гана саясатты, бирдей көз карашты чагылдырган ММКларга көнгөн элде газеталарды окуу кызыкчылыгы абдан көтөрүлүп, эркин газеталардын, көз карандысыз телевидение жана радиолордун көбөйүшүн шарттады. Аны менен бирге коомдо «демократия», «басма сөз эркиндиги», «сөз эркиндиги», «ачык - айкындык», «түрдүү пикир», «ар кыл көз караш» деген саясий терминдер калыптанды. Мындай кырдаал кыргыз коомундагы саясий маданияттын калыптанышына өз

изин салбай койгон жок. Демократия менен сөз эркиндиги деген түшүнүктү абсолюттук эркиндик катары түшүнгөн айрым газеталардын эгемендикти жаңы алган Кыргызстандын мамлекеттик саясатынан баштап, жеке инсандардын ички ишине чейин кийлигишүүлөрү саясий маданият деңгээли али калыптанбаган кыргыз коомчулугу үчүн ММКларда чагылдырылып жаткан маалыматтардын чын-төгүнүн салмактап, таразалап кабыл алууга мүмкүндүк берген жок. Газеталарда жана телевидениеде кызуулана сүйлөгөн айрым топтордун кызыкчылыгы жалпы коомдун көңүлүн өзүнө бурууга жетишти. ММК аркылуу ар бир саясий күч өлкөнү жыргал жашоого жеткиребиз деген идеалдарын таңуулоого аракеттеништи, газеталар чыныгы улуттук дөөлөттөргө кайтышыбыз керек деген пикирден баштап, либералдуу демократияга өтүшүбүз зарыл деген ойлорго чейин ылгабай жарыялап турушту. ММК ушундай көрүнүшү менен СССР кулагандан кийинки мезгилде кайсы багытты, кандай баалуулуктарды туу тутарды билбей турган кыргыз коомунда башаламан саясий маданияттын пайдубалын түптөсө, мамлекеттик бийлик тарыхый жаңы баскычтагы коомдо саясий маданияттын жаңы баалуулуктарын калыптандыруу милдетинен өзүнөн-өзү четтеп калды. Коомдун ММКдагы маалыматтарды талдап кабыл алуу деңгээли, башкача айтканда саясий маданияты жок болгондуктан жакшы да, жаман да идеяларды өзүнө бирдей сиңирип алды. Окумуштуу А.И. Соловьев: «Маалыматтык-коммуникативдик байланыштардын ар түрдүү деңгээлдери жеке инсандык мамиледе, топтордо же массалык коммуникация процессинде болуп жаткандыгына байланыштуу өзүнүн өзгөчөлүктөрүнө ээ. Субъекттер кайсы процессте экендигине жараша өз турумдарын өзгөчө кылып калыптандырат, алмаштыра алат, жөндөмдүүлүктү алмашуунун структуралары менен техникалык каналдарын түзүшөт, таратылып жаткан позициялардын идеялык натыйжалуулугун арттыруучу факторлорду түзүшөт» [2, 400-бет]. деп белгилегендей, коомдо эң биринчи мааниге массалык маалыматтык –коммуникативдик процесс ээ. Ал эми ал процессте эң маанилүү орун ММКга тиешелүү экендиги белгилүү.

Азыркы учурда массалык маалымат каражаттары саясий маанилүү көйгөйлөр боюнча коомдук пикирди түзө турган жана элдин пикирин бир багытка бура турган саясий башкы фактор. Басма сөз, телевидение, радио жана кийинки кезде интернет Кыргызстанда да саясий-коомдук турмуштун ажырагыс бир бөлүгү болуп калды, анткени, ММКнын кожоюну ким болсо, ал өлкөдөгү саясий процесстерге түздөн-түз аралашып, анын өнүгүшүнө өз таасирин тийгизет.

Мындай шартта Кыргызстанда саясий бийлик менен элдин ортосундагы өз ара байланышты жөнгө салуунун жана коомдук пикирди калыптандырууда чечүүчү ролду ойногон конструктивдүү жаңы механизмдерди табуу, аларды жөнгө салуу зарыл.

Азыркы учурда Кыргызстанда алдыңкы, компетенттүү, конструктивдүү коомдук пикирди түзө ала турган массалык маалымат каражаттарынын иштеши

үчүн учур талабына шайкеш келген саясий – укуктук демократиялык концепцияны өнүктүрүү зарылдыгы бышып жетилди. Ошон үчүн азыр эң ириде массалык-маалымат каражаттарынын иштешине байланышкан негизги көйгөйлөр менен карама-каршылыктарды иликтөө, талдоо жана алардын саясий процесстердеги конструктивдүү ролун жаңыча таануу абдан актуалдуу.

Кыргызстандын Конституциясында баса белгиленгендей, өлкөдө жарандын укугу менен эркиндигине зор маани берилет, демек анын ичинде жарандын маалымат алуу укугу да демократиялык коомду калыптандыруунун маанилүү көрсөткүчү болуп эсептелет.

Азыркы шартта коомдогу маалымат жана алардын багыты мамлекеттин өнүгүшүнө, тактап айтканда, коомдун, анын ичинде адамдын маалыматты кабылдоосуна жана аларды коом менен адамдын жашоосун жакшыртуу үчүн натыйжалуу пайдалануусуна таасир берет.

Коомдогу маалыматтык жымжырттык же боштук адамда өзүнө-өзү ишенбөөчүлүктү, күмөн саноону, турмуштагы ар кандай көрүнүштөргө башкача мамиле кылуусун пайда кылып, анын негизинде саясий-укуктук өзгөчө мамилелердин түзүлүшүн шарттайт. Ачыктык, басма сөз эркиндиги сыяктуу көрүнүштөрдүн коомго жана саясий институттарга тийгизген таасири аларды өнүктүрүүгө же деформациялоого жана алар иштеген шартка көз каранды.

Кыргызстандагы маалымат алуу укугу жана аны менен байланышкан саясий-укуктук факторлор эң ириде адамдын, коомдун жана мамлекеттин бул тармактагы аракетин бири-бирине эриш-аркак кылып айкалыштырууну күн тартибине койдү. Бул проблеманын саясий өнүгүн адамдын маалымат алуу укугунун контекстинде кароо зарыл, анткени, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 1-пунктунун 33-беренесинде жазылгандай, маалыматты издөө, алуу, сактоо, пайдалануу жана аны оозеки, жазуу түрүндө жана башка ыкма менен таратуу инсандын эң маанилүү саясий укуктарынын бири болуп саналат. [3, 82-бет].

Кыргызстанда демократиялык укуктук мамлекетти түзүү процесси адам менен мамлекеттин ортосунда адам укуктары жаатында теориялык жаңы жоболорду өнүктүрүү, жалпылап айтканда, адамдын маалымат алуу укугун ишке ашырууда жаңы мамилелерди жана аракеттерди талап кылат. Ушундан улам ММКнын таасир берүү табиятын, анын саясий системадагы ордун жана коомдогу саясий маданиятты калыптандыруудагы ролун иликтеп, баа берүү абдан маанилүү.

Массалык маалымат каражаттары (басма сөз, радио, телевидение, Интернет) – азыркы коомдогу саясий маанилүү окуяларды чагылдыруу менен коомдук пикирди калыптандырган өтө маанилүү саясий институт. Азыркы ММКлар мурдагыдай башкаруучу топтун же бийликтин техникалык жардамчы куралы катары роль ойнобойт, азыр алар саясатта белгилүү бир системаны түзүүчү, саясий нормалар менен баалуулуктарды таратуучу рольго ээ. Андан тышкары ММК коомдо саясий башкаруунун жана өз

кызыкчылыктарын эл алдында жарыялоонун системасы катары кызмат кылууда. Аны менен бирге ММК саясий чечимдерди кабыл алууга өтө зор таасир берет. Мына ушул көрүнүштөр коомдук пикирди жаратат.

Кыргызстандык социолог окумуштуу Ж.Ж.Шадыманова, «Советтер Союзу учурунда ММКлар бийликтин пропагандисттик жана агитациялык машинасы катары кызмат кылып, коммунизмдин идеологиясын жайылтуучу функцияны аткаrsa, Кыргызстан эгемендик алгандан кийин өлкөдө жана анын сыртында болуп жаткан окуялардын баары менен кабардар кылууну башкы багыт кылып алды» [4, 14-бет] деп жазгандай, Кыргызстан эгемендик алгандан кийин маалымат таратуу айдыңындагы эски жана жаңы жоболор менен баалуулуктардын кагылышы, кийин бара-бара жуурулушу жаңы бир көрүнүштөрдү пайда кылды. ММКлардын жаңы баскычка өтүшү жаңы рыноктук мамилелердин талаптарына, өлкөнү демократиялаштырууга жана дүйнөлүк маалыматтык мейкиндикке аралашуусу менен калыптанды. Ошон үчүн Кыргызстандагы ММКлардын өнүгүшү жана аракети саясат менен өз ара мамилесинин негизинде бааланып келет, анткени, ММКлардын жашоо мейкиндигин саясат аныктап турат.

Бүгүнкү Кыргызстанда рынок мамилелеринин өнүгүшү ММКны капиталды топтоо процессине катуу көз каранды кылып койдү. Түпкү маңызында пресса финансы жана ишкер чөйрөнүн корпоративдик-куралдык журналистика моделине айландырды.

Азыркы коомдо зор тобокелдикти талап кылган шартта, айрыкча саясий жана диний экстремизм коркунучу күч алып турган мезгилде Кыргызстанда мамлекеттик маалымат саясатына, анын ичинде саясий-укуктук маселеге зор артыкчылык берүү өтө актуалдуу. Анткени, мамлекет жалпы коомдун кызыкчылыгын коргоого, жарандарга кризистик жана бүлүк салуучу процесстер тууралуу өз убагында эртелеп кабар берип, экстремисттик коркунучтуу чакырыктардын алдын-алууга милдеттүү.

Мамлекеттик маалыматтык саясаттын ММК тармагындагы натыйжасы жана анын коомдогу саясий процесстерге таасир берүү ыкмасы анын бардык массалык маалымат каражаттарынын ишин уюштуруу системасына көз каранды. Ал система бардык ММКларды бирдиктүү бир саясий максатка жетүү үчүн кызматташууга жана алардын саясий таасирин күчөтүүгө багытталат.

Мамлекеттик маалымат саясаты айрым бир ММКлардын укукту басмырлаган жана этикалык талаптарды көзгө илбеген, коомду манипуляциялоого багытталган аракеттерине чек коюшу керек. Саясий маалымат мейкиндигинде укуктук жана этикалык жалпы жоболор белгиленип, алар ар түрдүү маалымат каналдары таратып жаткан саясий маалыматтардын чындыгына, мамлекеттин бүтүндүгүнө, бирөөнүн укугу менен эркиндигине шек келтирбестигине коомдун жана мамлекеттин көзөмөлдүк кылышына өбөлгө түзүшү керек.

Адабияттар:

1. Назаров М.М. Массовые коммуникации и виртуализация социального пространства в современном обществе // Социально-гуманитарные знания. - 2001. - №2. - 233-235-б.
2. Соловьев А.И. Политология: Политическая теория, политические технологии: Учебник для студентов вузов. - М., Аспект Пресс, 2001. - 400-б.
3. Кыргыз Республикасынын Конституциясы. Бишкек. - 33-берене.82-б.
4. Шадыманова Ж.Ж. Роль СМИ в процессе социальных изменений (на примере Кыргызстана). - Бишкек. - 14-б.

Рецензент: д.филос.н., профессор Джусупбеков А.К.
